

ERMENİSTAN'DA KARA KOYUNLU HANEDANINA AİT TARİHİ MİRAS

Dr. Savaş EĞİLMEZ*

Özet

Doğu Anadolu, İran ve Azerbaycan bölgeleri ve Türk tarihi açısından çok önemli bir yere sahip olan Kara Koyunlular'ın günümüze kadar gelebilmiş birçok tarihi mirası vardır. Bunların içerisinde en önemlilerinden birisi geçtiğimiz yıllarda Ermenistan'da yapılan bir yüzey araştırması ile ortaya çıkarılan iki büyük türbe ve etrafında bulunan büyük Türk mezarlığıdır. Bu çalışmada bu türbelerin kime ait olduğunu ve bunların tarihi önemi üzerinde istişarelerde bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Anadolu, Türbe, Kara Koyunlu

The Historical Heritage of Gara Goyunly Dynasty in Armenia

Abstract

Having a very significant place in the history the Turks, the Eastern Anatolia, Iran and Azerbaijan, the Qara Qoyunlys have left a lot of historical inheritance that has survived so far. Some examples of such inheritance are two tombs and the surrounding cemetery discovered during a recent excavation in Armenia. In this study, who the people in these tombs are and historical significance of them are examined.

Key Words: East Anatolia, Mausoleum, Qara Qoyunly

Kara Koyunlular, XIV.yy'ın ikinci yarısında, Van Gölü kıyısındaki Erciş merkez olmak üzere kuzeyde Erzurum ve güneyde Musul'a kadar uzanan Doğu Anadolu toprakları üzerinde kurulmuş bir Türkmen Devleti'dir. Kara Koyunlu oymağı, Kara Koyunlu Devleti'nin çekirdeğini teşkil etmiştir. Sa'dlu, Doharlu,

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi.

Baharlu, Karamanlu, Bayramlu, Ağaç-eri, akırlu, Ayunlu, Dger ve Hacılı oymakları da, Karakakoyunlu Devleti'nin ahalisiydi¹.

Zamanın en kudretli devletlerine komşu olduğundan ve hatta yurtları onlardan birinin henüz nüfuzunu devam ettirdiği bir saha üzerinde bulunduğundan, siyasi faaliyetlere başlamakta, Türkiye'nin orta ve batısındaki diğer Türk topluluklarına göre oldukça gecikmişlerdi. Ama buna karşılık bu Türk boyu kısa bir zaman içerisinde büyük siyasi başarılar kazanarak onlardan bir çoğunu geride bırakmışlardır.

Doğu Anadolu'nun uç taraflarında yaşayan Kara Koyunlular, taşıdıkları fütühatçı ruhun coşkusuyla, 50 yıl içerisinde birçok zafere imza atarak, XV.yüzyılın ortalarında Horasan hariç olmak üzere, İran ve Irak'ı da içine alan güçlü bir devlet kurmuşlardı. Böylelikle, İran'ın orta ve batı bölgeleri ile Irak'ta, Selçuklu ailesiyle beraber ortadan kalkmış olan Türkmen başka bir değişle batı Türklerin hakimiyeti bu topraklarda yeniden başlamıştır. Ayrıca Kara Koyunlular, Ak Koyunlular'la beraber Doğu Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir faktör olmuşlardı. Kara Koyunlular aynı zamanda İran'da yeniden Türkmen hakimiyetinin başlamasının ve bununla ilgili olarak da Azerbaycan'ın kesin bir suretle Türkleşmesini temin edecek yeni bir iskân hareketinin ilk amili de olmuşlardır.

Doğu Anadolu, İran ve Azerbaycan bölgeleri ve Türk tarihi açısından çok önemli bir yere sahip olan Kara Koyunlular'ın günümüze kadar gelebilmiş birçok tarihi mirası vardır. Bunların içerisinde en önemlilerinden birisi geçtiğimiz yıllarda Ermenistan'da yapılan bir yüzey araştırması ile ortaya çıkmıştır.

2000 yılı Ağustos ayında, Ermenistan Cumhuriyeti Tarihi ve Kültürel Anıtları Koruma Kurulu yönetimindeki Ermeni Anıtlar Listesi dedaktörlerinin (editörlerinin) bir yüzey araştırmasında, ülkenin güneydoğu bölgesinde bilimsel literatürde önceden hiç zikredilmemiş olan iki türbe ve büyük bir Müslüman mezarlığı bulundu².

¹ Kara Koyunlular hakkında geniş bilgi için bkz., Faruk Sümer, Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar), c.I, Ankara 1984.

² G.Alishan.Sisakan.Venice, 1893 (Armenia); O.Asaturyan. Arabic Wall Inscription from Armenia. Bazmavep.Volume LX, Haziran, yayın 6, 1909, s.241-245; I.Azimbekov, Muslim Inscriptions in Tiflis, Erivan, Nakhichevan, Karabaglar and Others. Asian Committee for Protection of the Monuments of Antiquity and Arts, Yayın 4, Baku, 1920; IX.-XV. Essays on the History of the USSR, The Period of Devoleped Feudalism, the 9.-15. Centuries, part II (Yüzyıllarda, Feodalizm Dönemi USSR Tarihi Üzerine

Anıtlar, Alpine platosu kenarında deniz seviyesinden 1.200 m yüksekliğinde, üç tarafı kanyonlarla çevrili bir bölgede bulunmaktadır. Ermenistan'ın Siunik Marz eyaletinin Goris Bölgesi içerisinde Kornidzor (4 km güneyinde) ve Khndzoresk (7 km doğusunda) köyleri arasındadır³.

Yaklaşık 45 hektarlık bir bölgeyi kapsayan mezarlık, iki taraflarında birbirine paralel duran mezar taşları olan 100 mezardan ibarettir. Mezartaşları, meyilli üst taraflarında derin olmayan oyukları olan paralel iki taş formatındadır.

Ayrı bir grup mezar taşı, başları sonradan kırılmış olan koç heykelleri şeklindedir. Düzinelerce mezar taşında Arapça yazılar, geometrik ve bitkisel süslemeler vardır. Mezarlığın üzerinde bir düzüne kadar, tamamen süslü kireç bloklar ve kesme taşlardan yapılmış dört köşe yapıların izleri görülür. Bunlar muhtemelen ya tahrip edilen türbelerin kalıntıları ya da gelecek zamanın inancı ile birleşen alışılmamış bir kültür yapılarıydı. Mezarlığın merkezinde iki tane türbe vardır. Bunlar tamamen sarımtırak kireç ve gri bazaltın çözünürü ile süslenip inşa edilmiştir⁴.

Birinci Türbe sekiz silindir üzerinde yükselir. Aşağı kısmı kubikten ibarettir. Silindirin kenarları ikiz kolonlarla taçlandırılmıştır. Bunlar birbirleriyle defne yaprağı şeklindeki kemerlerle bağlanmıştır. Kubbenin tavanı zaman içerisinde harap olmuştur. Türbenin girişi, batı duvarının merkezinde dikdörtgen bir şekilde dizayn edilmiştir. Küpün üstündeki beş sıra, büyük bloklardan yapılmışken, alt kısmında bulunan iki sıra küçük taşlardan yapılmıştır. Son altı sıra bazalt bloklardan ve kenarları sarımtırak ve dört tarafı kurdele şeklinde dizayn edilmiştir.

Türbenin silindir şekli, Ermeni kiliselerinde bulunan silindir formatlarla benzerlik gösterir. Bu benzerlik tesadüf değildir. Çünkü bu bölgedeki Müslüman eserlerin mimarları ve ustaları genellikle Ermeni asıllıydı. Bu ustalar ve mimarlar

Denemeler, c.II,) Moskow 1953; The History of Armenian People, Armenian People in the period of the Late Feudalism (14.-17.centuries) Volume 3, Yerevan 1976; M.S.Neymatova, Memorial Monuments of Azerbaidjan (the 12.-19. Centuries), Baku 1981; Gr.Grigoryan, Synik under the Orbelyans (the 13.-15. Centuries) Yerevan 1981; A.A.Khatchaturyan, The Corps of Arabic Inscriptions in Armenia, the 8.-16.centuries, Yayın 1, Yerevan 1987.

³ Sovyet dönemi boyunca anıt eserlerin bir kısmı Ermenistan bölgesinde, bir kısmı da Azerbaycan bölgesinde muhafaza edilmiştir. Bize göre bu uygulama, bu eserlerin araştırmacıların gözünden kaçmasına sebep olmuştur.

⁴ A.E.Simonyan, "Two Newly – Discovered Mausoleums of the Turkmen Sultans of Gara-Goyunly Dynasty in Armenia", Miras, 4/2001, s.143-146.

Müslüman müşterilerin istek ve prensipleri ile Ermeni mimarlık okulunun yüzlerce yıl öncesinden gelen yeteneklerini ve öğretilerini birleştirmişlerdir⁵.

İkinci Türbe, birinci türbenin 7-8 metre güneyinde bulunmaktadır. Yapıda bulunan blokların tamamı çeşitli hayvan, bitki ve geometrik şekillerle süslenmiştir. Kullanılan malzeme içerisinde beyaz kireç ağırlıktadır. Yapı karmaşık ve orijinal bir kompozisyona sahiptir. Yapının altıgen duvarları yukarı doğru çıktıkça derece derece daralır. Bu duvarlar yassı kalıplardan oluşan sade bir pervaz ile taçlandırılmıştır. Türbenin dış kenarları yarım daire süs yastıklarıyla taçlandırılırken, her kenarın alt, merkez ve üst kısımları rölyef gül şeklindeki bezemelerle dekore edilmiştir. Türbenin kubbesi, altı taç yaprağı olan yapı üzerinde tesis edilmiştir. Bu yapı üç sıra kemer şeklinde olup, bunlardan birisinde bir yazıt vardır⁶.

Kemerler arasında, bir halka taş ile üzerleri kapatılan yelken şeklinde veya yel değirmeni yelpazesi adı verilen figürler vardır. Yüzeyi yontularak düzeltilen kubbe tamamen çökmüş ve kısmen harap olmuş durumdadır. Silindir üzerinde dar pencereler vardır. Bu türbenin duvarları üzerinde tıpkı Argavand köyünde bulunan Emir Pir Hüseyin Türbesi üzerinde olduğu gibi, ustaların kendilerine has işaretleri ve imzaları vardır⁷. Duvarların iç taraflarının alt kısımları sıvanmıştır. Bu kısımda kırmızıya boyanmış hayvan figürleri vardır.

Türbenin girişinin bulunduğu batı kanadının üzerinde, bina cephelerinde bulunan üçgen şeklindeki kısmın tam ortasında kabartma bir arslan başı bulunmaktadır. Giriş, dikey olarak kesilmiş oyuklardan ibaret olan bir süsleme ile taçlandırılmıştır. Süslemenin merkezinde beş yapraklı çiçekler biçimlendirilerek oymalar yapılmıştır.

Girişin hemen üzerinde, bitkisel süslemeler arasında, kuyruğu havada, saldırı pozisyonunda olan büyük bir hayvan figürü (muhtemelen bir arslan) işlenmiştir. Bu kabartmanın her iki tarafında da hanedan armasına ait olan iki arslan profili tasvir edilmiştir. Onlardan birinin üzerine de Arapça bir yazıt işlenmiştir. Daha ziyade stilize edilmiştir. Her iki durumda da bu yazıt incelendiğinde, bunları yapan ustanın Arapça bilmediği rahatlıkla söylenebilir. Büyük bir olasılıkla, usta bu süslemeleri

⁵ A.E.Simonyan, "Two Newly – Discovered Mausoleums of the Turkmen Sultans of Gara-Goyunly Dynasty in Armenia", s.143.

⁶ A.A.Khatchaturyan, *The Corpus of Arabic Inscriptions in Armenia, the 8.-16.centuries*, s.5.

⁷ A.D.Papazyan, *Arabic Inscription on the Gravestone of Turkmen Emirs in the Village of Argavand*. B.N. Zakhoder'e Armağan Kitabı, Moscow 1961, s.68-75.

yaparken Arapça metinler temin etmiş, bu belgelerden aldığı harfleri gül biçiminde bezekler şeklinde çizmiştir. Süslemeler arasında dengeyi sağlayabilmek için merkeze arslan figürü işlemiştir. Ayrıca yazıtın etrafına da gül şeklinde bezemeler koymuştur⁸.

Bu yazıt, çok net olmamakla beraber 15.yy'da Anadolu'nun en güçlü hükümdarlarından biri olan Yusuf'un ismiyle aynı olarak okunabilir⁹. Hükümdarlığın sembollerinden biri olan arslan şeklindeki işlemler, bu yazıtın çözümlenmesi noktasında bizlere önemli deliller sunar.

Gerçekten, Türbe çok dikkatli düşünülerek, büyük bir boyutta ve orijinal bir kompozisyonda inşa edilmiştir. Tasvir edilen hükümdarlık sembollerine ve duvarına stilize edilen Yusuf yazısına bakıldığında bu mezarın Kara Koyunlu Hükümdarlığının (1410-1468) kurucusu Kara Yusuf'a ait olduğu hipotezi ileri sürülse de, dönemin kaynakları Kara Yusuf'un bölgedeki faaliyetleri, ölümü ve mezarı hakkında şu bilgileri verirler;

“Azerbaycan ve Nancivan bölgesine hakim olmak için Kara Yusuf ile Çağataylı Ebû Bekir arasında ciddi bir mücadele söz konusuydu. Ebu-Bekir ve yanındaki emirlerin Azerbaycan'a gidilmesi kararı aldıklarını öğrenen Kara Yusuf, 13 Nisan 1408 tarihinde Şenb-i Gâzan'a geldi¹⁰. Hizmetinde bulunan Irak Emirlerine kendisinin Türkmen elinden olup, yazın Aladağ'da, kışın Diyârbekir ve Fırat kıyısında yaşadığı için saltanatta gözü olmadığını, Ebû Bekir'in üzerlerinde emeği ve hakkı bulunduğu için, emirlerin onun tarafını tutmalarına ses çıkartıp alınmayacağını söylemesine rağmen, Emirlerin kendisinin yanında kalacağını belirmeleri, Kara Yusuf'un maneviyatı ve askeri gücünü bir hayli güçlendirmiştir¹¹. Bunun üzerine Kara Yusuf sayısı 20 bin atlıyı bulan ordusuyla Şenb-i Gazan yakınındaki Serd-rûd mevkiinde 21 Nisan 1408 tarihinde Ebû Bekir ile karşılaştı. Yapılan savaş sonunda babası Miranşah'ı kaybeden Ebû Bekir savaş alanından kaçmak zorunda kalmıştır¹².”

Bu zafer önemli bir tarihi olaydır. Bu zafer sonucunda Timur'un kurmuş olduğu imparatorluğun önemli bir parçası ilk defa kesin bir şekilde elde çıkmış ve

⁸ A.E.Simonyan, “Two Newly – Discovered Mausoleums of the Turkmen Sultans of Gara-Goyunly Dynasty in Armenia”,s. 144.

⁹ Yazıt, Rus uzmanlar M.S.Kiktev(Arapça uzmanı) ve O.M.Akimushkin (Farsça uzmanı) rehberliğinde okunmuştur.

¹⁰ Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, s.74.

¹¹ Mirhond, *Ravzat ûs-safâ*, Bombay 1284., s.168.

¹² Mirhond, *Ravzat ûs-safâ*, Bombay 1284., s.169.

sonuç olarak Kara Koyunlu devleti kurulmuştur. Bu devlet, babasının imparatorluğunu ihya etmek isteyen Şah-Ruh'a karşı durarak Azerbaycan'ı elinde tutmuş ve bu suretle Şah-ruh'un bu emelini gerçekleştirmesine mani olmuştur. Aynı zamanda Şah-ruh Karakoyunluları ortadan kaldıramadığından dolayı yakın doğunun iki önemli siyasi kuvveti olan Osmanlı ve Mısır Devletleriyle doğrudan temasa geçememiş ve önemli bir baskıda bulunamamıştır. Kara Yusuf bu zaferden sonra önce, Sultaniyye'yi ertesı yılda zapt olunamaz denilen Alıncak Kalesi'ni ele geçirdi¹³. Kara Yusuf Tebriz'de iken birden bire hastalandı. Hastalığı o kadar ağırdı ki ata binecek durumda olmadığından kendisini bir mahve içinde taşıttırdı. Kaynaklarda yanındaki emirlerin kimler olduğuna dair ayrıntılı bilgi yoktur. Bununla beraber yeğenlerinden Avnik Kalesi hâkimi Mısır Hoca oğlu Gazan Padişah, Erbil Emiri Yâr Ali oğlu Zeynel, beğlerbeği Emir Karaman, Bayezid Beyi Âyinli, Emir İlyas, Emir Mehmed-i Cengi ve Ali Paşa'nın Kara Yusuf'un ordusunda buldukları biliniyor¹⁴. Tebriz'den hareket edildikten sonra bu şehrin güney doğusunda üçüncü konak olan Sa'id âbâd'a gelindiğinde Kara Yusuf'un hastalığı iyice ilerlemişti. Kara Koyunlu beği, bu köyde Hafız-ı Ebrû'ya göre Sistan denilen yerde 13 Kasım 1420 (823 yılı, Zilkade ayının 7.Perşembe günü) tarihinde öldü¹⁵. Makrizi, Kara Yusuf'un ölüm nedeni olarak şu bilgiyi vermektedir; Hısn Keyfa hükümdarından Mısır Sultanı'na gelen mektupta, Kara Yusuf'un zehirlenerek öldüğünü yazmıştır¹⁶. Kara Yusuf'un cesedi, iki gün bekledikten sonra üçüncü gün Tebriz'in ileri gelenlerinden Seyyid Muhammed-i Keçeci ve yanındakiler tarafından Tebriz'e götürülmüş ve oradan da Erciş'e götürülerek orda gömülmüştür. Türbesinin yeri bugün dahi bilinmemektedir. Kara Yusuf'un aynı şehirde bir de zaviye yaptırdığı bilinmektedir¹⁷.

Her durumda mezarlığın üzerinde kurulduğu geniş plato çok verimli bir bölgedir. Ayrıca at ve sığır yetiştiriciliği için ideal özelliklere sahiptir. Bölgenin kavşak denilecek bir noktada bulunması, stratejik açıdan da önemini artırmıştır. Mezarlığın kurulduğu çevre, Aras Vadisi ile Siunik Dağları'nın birleştiği noktada üç tarafı vadilerle çevriliydi. Çevredeki doğal kule şeklindeki yükseltiler bölgeyi yerleşim alanı için çok uygun bir konuma getiriyordu.

¹³ Abdurrezzak-i Semerkandi, *Matla'us-sa'deyn*, Es'ad Ef, neşr., Muhammed Şefi, I-II, Lahur 1946-1949, I, s.117.

¹⁴ Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, s.110.

¹⁵ Hâfız-ı Ebru, *Zubdet üt-tevârih*, Fatih Kütüphanesi, nr.4371, 556a.

¹⁶ Makrizi, *Kitab us-suluk*, Fatih Ktb.,nr.4388, 280a.

¹⁷ Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, s.112.

Burada bir ana yol, dağlık Ermenistan ile Aras Ovası'nı birbirine bağlar ve Hüdâferin Köprüsü ile İran'a bağlantı kurar. Bu bölge büyük bir ihtimalle, Kuzey Ermenistan'da Kara Koyunlu kabilesinin yazlık ikametgâhlarından biriydi. Bundan da şu sonuca ulaşabiliriz; bölgede bir mezarlık ve yöneticilerin türbeleri yanı sıra başka Türkmen anıtları da vardır. Ermeni kaynakları, antik Ermenistan eyaleti Siunik'in Kara Koyunlu kabilesinin en önemli bölgelerinden biri olduğunu belirtirler. Bu çevrede erişilmesi çok zor olan ve Türkmenlerin savaşlarda elde ettikleri ganimetleri koydukları ve gerektiğinde sığınak olarak kullandıkları Alınca kalesi vardır. Bu kalede ayrıca dönemin en güvenli hapisanelerinden biri olduğu da belirtilir¹⁸.

Ermenistan'da bu büyük mezarlığı ortaya çıkaran anıtlar kurulu editörlerinden bir bölümü şu yorumu yapmışlardır: “*Birinci Türbe, Kara Koyunlu kabilesinin ilk hükümdarı Kara Yusuf'un oğlu Pir Budak'a aittir. Oğlunu hükümdarlık tahtına oturtan Kara Yusuf, onu Tebriz'de bırakarak kendi özgür hayatına başlamıştır. Kara Yusuf, Ermenistan'ın merkezinde bulunan ve Türkmenlerin en kavgacısı olan Baharlular'ın yaşadığı Vagashakert (Eleşkird)'e gelerek burada yerleşmiştir*¹⁹. Oğlu Pir Budak'ın ölümünden²⁰ sonra Kara Yusuf, onu Türkmenlerin yazlık mekânı olan Siunik'e getirip orada defnetti. Mezarının üzerine de bir türbe yaptırdı”.

Kaynaklarda Pir Budak'ın sultan ilan edilmesi ile ilgili şu bilgiler vardır; “1411 yılında Kara Yusuf, bütün Azerbaycan ileri gelenleri ve Türkmen beğlerinin Tebriz'de iken katılmış oldukları bir mecliste oğullarından Pir Budak'ı sultan ilân etti. Bağdat Hükümdarı Celâyir Sultan Ahmed, Pir Budak'ı manevi evlat edinmişti. Kara Koyunlu Beği de ancak Cengiz soyuna veya onunla hısımlığı olan bir aileye mensup bulunanların han veya sultan olabilecekleri bilinen bu siyasi çevrede bu telakkiye uymak zorunda kalarak bizzat kendisini değil Sultan Ahmed'in manevi

¹⁸ A.A.Khatchaturyan, *The Corpus of Arabic Inscriptions in Armenia, the 8.-16.centuries*, p.68-75.

¹⁹ *Essays on the History of the USSR, The Period of Devoleped Feudalism, the 9.-15. Centuries*, part II (Yüzyıllarda, Feodalizm Dönemi USSR Tarihi Üzerine Denemeler, c.II,) Moskow 1953; *The History of Armenian People, Armenia in the period of Developed Feudalism (from the middle of 9.centures untill middle of 14.centuries) Volume 3* , Yerevan 1976; *The History of Armenian People, Armenian People in the period of the Late Feudalism (14.-17.centuries) Volume 4*, Yerevan 1972.

²⁰ Pir Budak, 1418 yılında Kara Yülük'e karşı yaptığı seferden dönerken Mardin'de öldü. Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, s.115.

evladı olan Pir Budak'ı Sultan ilân etmişti. Kara Yusuf'un, 1418 tarihinde Kara Yülük'e karşı başlattığı seferde oğlu Pir Puduk'da yanındaydı. Lakin bu sefer sırasında Mardin yakınında oğlu Pir Budak ölünce, Kara Yusuf Tebriz'e geldi ve burada günlerce yas tuttu. Kaynaklarda Pir Budak'ın nereye gömüldüğü konusunda net bir bilgi yoktur. Kara Yusuf'un oğlunun ölümünden sonra Türkmenlerin yazlık mekânı olan Siunik bölgesinde iskân etmiş olması da, bölgedeki söz konusu türbenin Pir Budak'a ait olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. .

Diğer bazı araştırmacılar da Kara Yusuf'un oğlu İskender (1420-1437)'in Suinik'de Alınca Kalesi'nde öldürüldüğünü, I.Türbe'nin de İskender'e ait olduğunu belirtmişlerdir. Kaynaklarda İskender hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: “ *Ak Koyunlu Beği Kara Yülük'ün, babasının ölümü üzerine Mardin'e saldırdığını öğrenen İskender (1420-1438) bulunduğu Kerkük'te savaşa hazırlandı ve oradan Musul'a geldi. Topladığı kuvvetlerin başında Musul'dan hareket ederek Şamalık Suyu'nu geçti ve arkasını Cezire'ye verip ordusunu savaş düzenine soktu. Kara Yülük'de Sincar'ın kuzey batısında Hatuniye Gölü'nün kuzeyindeki Şeyh Gendi'ne gelerek Kara Koyunlu Beği ile karşılaştı. Mart 1421 tarihinde yalpına savaşta Ak Koyunlular mağlup oldu²¹. Bu zaferle İskender yerini daha da kuvvetlendirmişti. Bu zaferden hemen sonra Şah Ruh, Van Gölü havzasındaki Âdilceva, Ahlat ve Erciş kalelerini birer birer ele geçirdi. Bu gelişmeler üzerine Türkmenler ile Çağataylılar kısa bir zaman içerisinde karşı karşıya geldiler. Barış tekliflerinin reddedildiğini gören İskender Eleşgird taraflarına giderek burada Şah Ruh'a karşı savaş hazırlıklarına başladı. Eleşgird yakınında Yahşi denilen bir yerde savaş düzenine girdiler. 30 Temmuz 1421 tarihinde başlayıp üç gün süren savaşın sonunda Kara Koyunlular bozguna uğradı ve İskender savaş alanını terk etmek zorunda kaldı²². Bir müddet Tebriz'de iskân eden İskender 1422 yılında Bitlis ve çevresini ele geçirmiştir. 1427-1428 tarihlerinde Şirvan üzerine yürüyerek Şemahi'de yağmalarda bulunup geri dönmüştür²³. 17 Eylül 1429 tarihinde iki gün süren Selmas Muharebesi'nde Şah Ruh'a yeniden mağlup oldu²⁴”. İskender hayatının son zamanlarında baskı ve diktatörlüğünü aşırı dereceye götürmesi yüzünden, en yakınları için bile katlanılmaz bir adam haline gelmişti. Şah-Ruh'a kaleyi muhasara etmemesi için hediyeler göndermesinden dolayı babasının ağır*

²¹ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*,s.79.

²² Hâfız-ı Ebru, *Zubdet üt-tevârih*, 568; Abdurrezzak-i Semerkandi, *Matla'us-sa'deyn*, Es'ad Ef,s.460, Faruk Sümer, *Kara Kayunlular*, s.123.

²³ Yahya Kazvini, *Lubb ut-tevârih*, Tahran 1314, s.215.

²⁴ Abdurrezzak-i Semerkandi, *Matla'us-sa'deyn*, Es'ad Ef.s,612.

hakaretlerine maruz kalmış olan Şah – Kubad, üvey annesi ile olan gayrimeşru aşklarının²⁵ ortaya çıkmasından korkarak, kendi köleleriyle beraber babasını öldürmüş, üvey annesi ve bazı emirler de kendisine yardım etmişlerdir. Kubad'ın babası İskender'i öldürmekte ki amacı aşkına, babasının hazinesine ve hükümdarlığa kavuşmaktır²⁶. Sonuç olarak İskender 24 Nisan 1438 tarihinde (25 Şevval 841) Alınca'da öldürüldü²⁷. Kaynaklarda İskender'in nereye defnedildiğine dair net bilgiler yoktur. Fakat İskender'in öldüğü tarihlerde, türbelerin ve mezarlığın bulunduğu bölge ve çevresinde olduğu düşünülürse, bu türbelerden birinin de İskender'e ait olabileceği ileri sürülebilir.

Bu büyük Kara Koyunlu mezarlığında bulunan, üzeri hükümdarlık alametleriyle donatılmış büyük türbeler hakkında yapılabilecek en doğru yorum, bunların Kara Koyunlu hanedan üyelerine ait olduğudur. Hiç şüphesiz bu türbeler, Türkmenistan içindeki ve dışındaki önemli insanların, mezarları üzerindeki yapıtların en tipik örneklerindedir.

Bu, ortaçağ Türkmen mimari örnekleri, büyük oranda varlıklarını koruyabilmişlerdir. Ama yer yer harap olan kısımların acilen restorasyon ve tamirata ihtiyacı vardır. Bu türbelerin bulunduğu mezarlıkta kesinlikle ünlü Türkmen askerleri defnedilmiştir.

²⁵ Hondmir, *Habib us-siyer*, Bombay 1284, s.133.

²⁶ Faruk Sümer, *Kara Kayunlular*, s.141.

²⁷ Ebu Bekr-i Tihriani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, çev.,M.Öztürk, Ankara 2001, s.96; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevarih*, çev.,Mürsel Öztürk, Ankara 2007, s.228.

Foto 1. Mezarlık ve türbelerden genel bir görünüş.

Foto 2. İkinci Türbeden bir görünüm.

Foto 3. Mezar taşlarından bir örnek

Foto 4. Mezar üzerindeki yazılardan bir örnek.

Foto 5. Mezar üzerlerindeki işlemlerden bir örnek.